JUNIMEA SOCIETATE SECRETĂ

Un episod înregistrat de însemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu dă de înțeles că marele critic fusese în tinerețe francmason. Arhivele Marelui Orient al Franței, deschise de curând publicului, aduc asupra acestui punct sumedenie de precizări pline de interes.[1]

Nu este cazul, în cadrul acestor rânduri, să adâncim descrierea doctrinelor deseori fanteziste, oculte și ezoterice, care, începând din secolul al 18-lea, au stat la temelia organizațiilor masonice.

Aristocratică, iluministă, deistă și cosmopolită, masoneria europeană a fost măturată de Revoluția Franceză și de armatele republicane care au cutreerat continentul. Napoleon însă își dădu repede seama de folosul pe care-l putea trage din reînființarea acestei organizații semisecrete și ierarhizate, în caz că ar fi pus-o în slujba politicii bonapartiste. Marele Orient fu reorganizat sub forma unei congregații depinzând direct de Impăratul Francezilor și noua pânză de păianjen cuprinse toate sectoarele administrative, politice și militare ale Franței și ale statelor satelite născute în Europa din voința lui Napoleon.

După căderea împăratului, francmasoneria persecutată de monarhiile Sfintei Alianțe deveni un focar de opoziție anticatolică și bonapartistă, refugiu al ofițerilor și funcționarilor imperiali destituiți de noile orânduiri. Caracterul politic al acestei opoziții va atrage cu timpul elemente republicane, radicale și socializante venite din rândurile meseriașilor și micii burghezii. În ajunul revoluției dela 1848 multe loje masonice din Franța erau suspectate de autorități : sub pretextul unor adunări filantropice, anumiți masoni se dedau în ascuns conspirațiilor. Deaceea, după proclamarea celui de-al doilea imperiu, Napoleon al III-lea, spre a urma exemplul unchiului său și spre a neutraliza pericolul opoziției republicane, hotărî să aducă odată mai mult Marele Orient al Franței sub controlul statului.

Numirea prințului Lucien Murat, vărul împăratului, la demnitatea de Mare Maestru al Marelui Orient al Franței, mări prestigiul

masoneriei, creând impresia că masonii de toate gradele participau într'un fel sau altul la secretele strălucitului guvern imperial.

La 1860 loja « Sincère Amitié » funcționând la Paris, 374 Faubourg Saint-Denis se distingea printr'un pronunțat caracter internațional.[2] Pe lângă diferiți meseriași și funcționari, loja număra printre membrii ei pe ambasadorul Persiei la Paris împreună cu tot personalul său ; pe Christian-Friedrich Hennig, profesor la școala militară din Berlin ; pe Karl Dolz, directorul Mesageriilor Confederației Germane ; pe istoricul francez Henri-Auguste Mathieu ; pe ducele domnitor Ernest al II-lea de Saxa-Coburg-Gotha[3] ; pe studentul în drept Charles-Jules de Cullant, și (dela 1857) pe alți doi studenți în drept, Jean Ventura, (născut la Botoșani, la 4 Iunie 1836) și Jean Diamandi (născut la Bârlad la 1 Ianuarie 1835), precum și pe doctorul medic George Sakellarie (născut la Iași, 11 Martie 1832). Acești trei moldoveni recrutau la 1860 alți « frați » compatrioți : Vasile Agapi, student în medicină (născut la Iași, 13 Februarie 1831), Anton Naum, student în drept (născut la Iași, 17 Ianuarie 1829), precum și trei personalități care au jucat un rol de prim plan în istoria României moderne : Petru Mavrogheni, vice-președintele Adunării Legislative dela Iași, Anastase Panu, membru al aceleiași Adunări, și Dimitrie Sturdza, viitorul om politic liberal. La 1862 Dimitrie Sturdza prezenta lojei pariziene pe doi dintre cumnații săi : prințul George Sutzu, mare proprietar, și Dimitrie Balș, deasemeni mare proprietar.[4]

În acelaș an 1862 loja « Sincère Amitié » cădea pradă unor disensiuni provocate de certuri doctrinale. Un grup disident compus din optsprezece « frați », printre care toți moldovenii, o părăsi spre a pune temelia unei alte loje, denumită « L'Amitié Parfaite » și dirijată după ceremonialul ritului de Memfis. Noua lojă era condusă de către J.Th. Silbermann, învățat alsacian, fizician, geograf, custode al colecțiilor Conservatorului Imperial de Arte și Meserii și inventatorul procedeului de aplicare al galvanoplastiei la reproducerea medaliilor.[5] Ca numismat, Silbermann se împrietenise cu Dimitrie Sturdza, numismat și el. Loja « L'Amitié Parfaite » fu inaugurată la 18 Februarie 1862 de către Marele Maestru al Marelui Orient, mareșal Magnan. Un an mai târziu, printre noii frați admiși, se număra și prințul Alexandru Sutzu, născut la București la 30 August 1830, mare proprietar, domiciliat la Paris, 71 rue Raynouard. La 1864 Alexandru Sutzu rămăsese singurul român prezent la întrunirile lojei « Sincère Amitié ». Ceilalți se întorseseră în țară, fie că-și isprăviseră studiile, fie că fuseseră chemați de răspunderile lor politice. Ei păstraseră totuși legăturile cu Marele Orient și contribuiau la extinderea rețelei masonice din România. Astfel, la sfârșitul anului 1865 Petru Mavrogheni și Iorgu Sutzu se aflau la Iași unde, împreună cu Vasile Pogor,

președintele Curții de Apel, și cu Titu Maiorescu, rectorul universității, înființau loja « Etoile de Roumanie ».[6] Dacă ținem seama de faptul că în acelaș timp Pogor și Maiorescu puneau bazele societății literare « Junimea », se naște o întrebare privind adevărata natură a Junimii. Fost-a aceasta o creație masonică, sau, dimpotrivă, răsărit-a Steaua României din discuțiile unui cenaclu de oameni culți, interesați, printre alte curiozități ale spiritului omenesc, de misterele ezoterismului ?

Un prim răspuns poate fi găsit examinând compoziția noii loje ieșene. Spre a scoate în evidență criteriile care au prezidat la constituirea ei, nu vom reproduce întocmai lista membrilor aflată la secția de manuscrise a Bibliotecii Naționale din Paris, ci vom regrupa acești membri în funcție de apartenența lor socială. Celelalte indicații vor fi respectate : funcția sau profesia noilor inițiați, ordinea admiterii lor, precum și datele și locul lor de naștere.[7] Numele masonilor care erau totodată membri marcanți ai Junimii a fost subliniat de noi. Precizările așezate între paranteze ne aparțin.

Boierimea

George Sutzu, membru fondator, « venerabil » al lojei ; *Petru Mavrogheni,* membru fondator ;

inițiați la 1866 : *Vasile Pogor,* președintele Curții de Apel, n. Iași 15 Aug. 1831 ; Constantin Sutzu, ex-ministru, n. Iași 10 Iunie 1820 ; Alexandru Balș, mare proprietar, n. Iași 5 Oct. 1838 ; *Constantin Cazimir,* avocat, n. Iași 12 Iulie 1827 ; George Cimara, avocat, n. insula Kephalonia 15 Mai 1834 ; Emanoil Argyropoulo (fiul domniței Ralu Caragea) n. Pisa, Italia 13 Aug. 1819 ; Dimitrie Cozadini, proprietar, n. Chișinău 12 Oct. 1824 ; Dimitrie Rosetti (Solescu), n. Iași 16 Oct. 1830 ; George Assaki, rentier, (scriitorul), n. ... ; Alexandru Scorțescu, rentier, n. Iași 8 Nov. 1828 ; Grigore Cozadini, prefect de Suceava, n. 18 Martie 1828 ; Matei Gane, proprietar, judecător, n. Fălticeni 22 Dec. 1841 ; Dimitrie Morțun, rentier, primar de Fălticeni, n. Fălticeni 23 Oct. 1829 ; Vasile Cantacuzino, rentier, n. Iași 25 Iunie 1816 ;

inițiați la 1867 : Nicolae Sutzu, rentier, n. Iași 15 Aug. 1840 ; Alexandru Ventura, ex-prefect, n. Botoșani 11 Mai 1840 ; Nicolae Cantacuzino, ex-prefect, n. Iași 11 Mai 1828 ; *Leon Negruzzi,* procuror, n. Iași 7 Oct. 1840 ; *Nicolae Gane,* judecător, n. Fălticeni 1 Febr. 1838 ; *Grigore Sturdza,* general, n. Iași 11 Mai 1821 ; Nicolae Mavrocordat, general, n. Iași 14 Oct. 1812 ; Alexandru Mavrocordat, colonel, n. Iași 19 Iulie 1819 ; Constantin Sturdza (Șcheianu), rentier, n. Iași 15 April 1799 ; *Teodor Rosetti* (Solescu), ex-prefect, n. Iași 6 Mai 1837 ; Paul Șubin, proprietar, n. în Rusia 10 Iunie 1835 ;

Iacob Negruzzi, doctor în drept, « mare expert » al lojei, n. Iaşi 31 Dec. 1841 ; Petre Palladi, judecător, n. Iaşi 1825 ; *George Racoviţă,* avocat, n. Vaslui 5 Nov. 1838 ; George Exarhu, mare proprietar, n. Iaşi 20 Dec. 1841 ; *Mihai Korne,* avocat, n. Iaşi 17 Oct. 1844 ;

iniţiaţi la 1868 : George Beldiman, proprietar, n. Iaşi 20 Dec. 1841 ; *Petre Carp,* proprietar, n. Iaşi 29 Iunie 1837 ; Lascăr Iamandi, proprietar, n. Botoşani 8 Mai 1827 ; Scarlat Mavrogheni, proprietar, n. Bârlad ... ; Alexandru Sutzu, proprietar, n. Iaşi 27 Martie 1837 ; *C.N. Callimaki-Catargi,* proprietar, n. Iaşi 24 Martie 1830 ; *Teodor Aslan,* avocat, n. 9 Iulie 1837 ; Eugen Voinescu, proprietar ;

iniţiat la 1869 : Jean Ventura, proprietar, n. Iaşi 15 Martie 1835.

Militari în activitate

iniţiaţi la 1866 :
Nicolae Mavriki, colonel, n. Botoşani 19 Ian. 1831 ; Lascăr Lupu, comandant, n. Focşani 28 Oct. 1820 ; Ioan Cornescu, colonel, n. Bucureşti 6 Ian. 1824 ; Constantin Alexandrescu, căpitan de lăncieri, n. Tecuci 15 Febr. 1839 ; Nicolae Grădişteanu, căpitan de lăncieri, n. Bucureşti 18 Sept. 1837 ;

iniţiaţi la 1868 :
Constantin Carp, « militar », n. Iaşi 17 Iulie 1835 ; Teodor Galiţă, maior, n. Iaşi 2 Mai 1834.

Ce concluzii pot fi trase din citirea acestei liste? În primul rând, concesia aparentă făcută egalitarismului burghez al masoneriei, prin renunţarea la folosirea titlurilor nobiliare. A fi boier, nu era lucru democratic; a te numi rentier, însă, era cât se poate de onorabil. Marele număr de reprezentanţi ai marii boierimi moldovene, fanariote şi chiar muntene (Cornescu, Grădişteanu) arată că loja dela Iaşi avea un caracter boieresc bine definit. Mulţi dintre noii masoni erau fraţi, veri primari, cumnaţi, dar nu această trăsătură familiară a stat la baza constituirii lojei de către beizadeaua Iorgu Sutzu şi de către Petru Mavrogheni. Primul a avut în vedere concepţii mai ales masonice ; cel de-al doilea, dimpotrivă, ca om politic, nu considera decât aspectul politic al organizaţiei pe care o introducea la Iaşi. Deaceea s'a operat o selecţie foarte atentă la admiterea a noi « fraţi ». Rudele legate de interesele partidului liberal nu au fost admise şi absenţa lui Dimitrie Sturdza este în acest sens grăitoare. Interesantă la « Steaua României » este prezenţa unor personagii care făcuseră parte din anturajul imediat al lui Alexandru Ioan Cuza : colonelul Mavriki, doi din fraţii Doamnei Elena Cuza (născută Rosetti-Solescu), Dimitrie Cozadini, văr primar şi om de încredere al fostului domnitor. Marea boierime dela Iaşi

făcea front comun cu partizanii apropiaţi ai lui Cuza, împotriva grupului politic a cărui conspiraţie îl răsturnase pe domnitor.

Lipsa oricărui militar cunoscut ilustrează faptul că armata, în noaptea loviturii de stat, fusese de partea conjuraţilor iar nu alături de domnitor. E drept, doi din membrii noii loje se întitulau generali ; aceasta înseamnă doar că unul fusese general otoman, iar celălalt hatman, pe vremuri, al oastei moldovene. Nici unul nici celălalt nu mai jucau vreun rol în treburile militare ale statului român. Se mai poate observa că personalităţile conservatoare mai folosiseră alt criteriu de selecţie : dintre rudele şi prietenii lor, ele nu admiseseră decât pe aceia dovedind interes pentru manifestările culturale ale vremii ; iar printre aceştia, ei ţinuseră la distanţă pe partizanii Rusiei absolutiste, duşmana francmasoneriei şi a oricărei forme de gândire alta decât aceea dictată de stăpânire.

În ceeace-i priveşte pe intelectualii ieşeni, « Steaua României » apare iarăşi ca o grupare de opoziţie, şi anume de opoziţie faţă de grupul dirijat de Simion Bărnuţiu. Profesorii şi preoţii care compuneau acest grup duceau atunci o violentă campanie naţionalistă, foarte populară, întocmită, spunea Iacob Negruzzi, din « deşerte declamaţii întru lauda nemărginită a ginţii latine ». Intrat în conflict cu Maiorescu şi cu junimiştii încă înainte de apariţia Convorbirilor Literare, grupul Bărnuţiu acuza pe adversarii săi de a nutri ura ginţii latine, de a fi cosmopoliţi, de a voi să germanizeze ţările române, şi de a vinde ţara evreilor.[8] Campania de propagandă era privită cu dispreţ, dar şi cu nelinişte de către consulii străini dela Iaşi. Calificaţi de către membrii grupului Bărnuţiu drept principalii sprijinitori ai străinismului desnaţionalizator, consulii străini se plângeau de lipsa de bună cuviinţă cu care erau primiţi la serbările religioase sau şcolare. « C'est une campagne de chauvinisme, une croisade en règle pour se débarrasser des étrangers », scrie consulul francez, indignat de discursurile tinzând, după el, să dogmatizeze un sistem de intoleranţă într'o ţară al cărei cler fusese până atunci deosebit de tolerant. Consulul francez îi definea astfel pe membrii grupului Bărnuţiu, din care va lua naştere mai târziu cunoscuta « fracţiune independentă » dela Iaşi : « des hébréophages, hommes sans nom, sans capacité réelle, sans fortune, mais aussi envieux qu'ils sont impuissants, (...), ennemis non seulement des juifs, mais de tous les étrangers, acharnés contre toute supériorité sociale, ils sont les premiers ennemis du régime que l'Occident a créé sur le Danube ».[9] Consulul adăuga că principalii vizaţi erau medicii, funcţionarii dela telegraf, (în mare parte nemţi, francezi sau polonezi), dar mai ales magistraţii greci şi negustorii evrei. După cum se poate vedea din lista ce urmează, aceste categorii sunt toate bine reprezentate la « Steaua României ». Loja masonică apare astfel ca un refugiu, ca un organism de apărare, unde intelectualii de origină străină, veniţi în bună parte dela Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi, făceau

bloc cu boierimea conservatoare şi cu negustorii evrei din fosta capitală.

Intelectuali

Membri fondatori la 1865 :
Adolf Hennigh, proprietar, (librar), membru al lojei « Drei Weltkugeln » din Berlin, n. Berlin 15 Martie 1805 ; Gustav Otremba, dr. în medicină, n. Cracovia 29 Martie 1833 ; Ioan Holban, avocat, director al Spitalelor (Eforiei Sf. Spiridon), n. Iaşi 29 Dec. 1829 ;

iniţiaţi la 1866 :
Tit-Liviu Maiorescu, rector al Universităţii, n. Craiova 27 Febr. 1840 ; Louis Castaing, cancelar al consulatului francez, n. în Polonia 7 Sept. 1821 ; Charles Tissot, consul al Franţei la Iaşi, n. Paris (29 Aug. 1828, apoi membru al Institutului Franţei, ambasador la Constantinopol şi Londra) ; Emanoil Filipescu, avocat, n. Moineşti 15 Aug. 1819 ; George Miller (fiu al unui negustor austriac din Bucovina), avocat, n. Iaşi 20 Oct. 1834 ;

iniţiaţi la 1867 :
Emil Max, dr. în medicină, n. Rszeszow (Polonia) 12 Mai 1834 ; Louis Jourdan, profesor, n. Eaubonne (Elveţia), 11 Nov. 1804 ; Ludovic Russ, dr. în medicină, n. Pfaffenschlag (Germania), 16 Aug. 1816 ; Charles Kugler, arhitect (austriac), n. Bucureşti 1 Ian. 1814 ; *Ioan Ianov,* preşedintele tribunalului, n. Iaşi 24 Iunie 1836 ; Charles Cazabon, chirurg dentist, n. Toulouse 4 Nov. 1826 ; Dimitrie Zissy, medic, n. în Macedonia 15 Oct. 1813 ; Alexandru Degré, (francez), procuror la Curtea de Apel, n. Iaşi 10 Mai 1839 ; Victor Foulquier, directorul biroului telegrafic, n. în Galiţia 26 Dec. 1827 ; Scarlat Capşa, amploiat, n. Iaşi 8 April 1838 ; *Julius Lewandowsky,* amploiat, n. Cernăuţi 5 Dec. 1831 ; Vasile Ionaşcu, amploiat, n. Iaşi 20 Ian. 1845 ; Ioan Bogdan, « privatier », (casierul Băncii Moldovei), n. Iaşi 16 Martie 1833 ; Constantin Corbu, proprietar, n. Iaşi 18 Febr.1834; Anghel Vally, amploiat, n. Bacău 8 Aprilie 1843 ; Alexandru Livaditi (fiul pictorului, italian), amploiat, n. Iaşi 24 Iunie 1840 ;

iniţiaţi la 1868 :
Nicolae Culianu, (fiu al unui negustor grec Guliano), profesor, n. Iaşi 29 Aug. 1834 ; *Nicolae Mandrea,* profesor, n. ... ; Tobias Klauber, dr. medic., n. Praga 15 Nov. 1836 ; Jean Guénault, amploiat, n. Iaşi 28 Ian. 1838 ; Teophil Steiner, doctor în ştiinţe, n. Kronstadt (Braşov) 14 Sept. 1823 ; Andreas Iasinsky, farmacist, n. Huşi 1 Ian. 1840 ; Anton Lochmann, farmacist, n. Iaşi 1 Apr. 1826 ; Francisc Caudella, profesor (italian) de muzică, n. Viena 4 Mai 1812 ; Eduard Caudella, profesor, n. Iaşi 21 Aug. 1840 ; *Ioan Melic,* profesor, n. Bucureşti 21

Aug. 1840 ; Bernhard Taussig, dr. în medicină, n. Praga 21 Dec. 1835 ; *Lascăr Ciurea,* judecător, n. Iaşi 1 Ian. 1835 ;

iniţiat la 1869 :
Emanoil Cristodulo, magistrat, n. Focşani 18 Iulie 1838.

Bancheri şi comercianţi

Joseph-Charles Gally, membru fondator, comerciant, n. Toulouse 28 Oct. 1813 ;
iniţiat la 1865 :
Alexandre Fournel, comerciant, n. Neubourg 25 Dec. 1819 ;
iniţiaţi la 1867 :
Jacques Kauffmann, comerciant, n. Iaşi 7 Oct. 1838 ; Salomon Goldbaum, bancher, n. Lemberg (Galiţia) 27 Dec. 1836 ; Jonas Byk, bancher, n. Brody (Galiţia) ;
iniţiaţi la 1868 :
Karl Walter, comerciant, n. Heildelberg 9 Nov. 1830 ; Leon Daniel, bancher, n. Iaşi 8 Iulie 1833 ;
iniţiaţi la 1869 :
Ernest Gérardin, comerciant, n. Fauquemberge ... ; Herman Rosenblum, comerciant, n. Tysmenitz (Galiţia) 9 Febr. 1829.

« Steaua României », astfel constituită, se prezenta ca o replică fidelă a lojelor funcţionând în Apusul Europei cu un veac mai înainte. Într'adevăr, în vremea apariţiei ei, spre mijlocul secolului al 18-lea în marile oraşe de provincie ale Franţei, sau în micile capitale italiene sau germane, francmasoneria fusese un factor de introducere a ideilor noi. Lojele, în acea vreme, cuprindeau doar reprezentanţi ai claselor avute, aristocraţi sau burghezi cosmopoliţi. La Roma exista pe la 1750 o « Roman Lodge », unde nu erau admise decât persoane cunoscând limba engleză. La Florenţa, la Parma, lojele masonice din settecento erau tot atâtea mici academii rezervate notabilităţilor locale, cercuri de discuţie liberă, dar nu şi publică, dominate de elita cultă a clasei suprapuse.[10]

Această elită, atrasă de noile idei apărute în Franţa sau în Anglia, trebuia în acelaş timp să se ferească de supravegherea bisericii catolice şi a guvernelor absolutiste, pentru care filozofia modernă constituia pe bună dreptate un ferment revoluţionar. Masoneria trebuia deci să apară ca fiind aşezată sub garanţia respectabilă şi liniştitoare a elitei, a distincţiei sociale. La Toulouse, această garanţie era însăşi condiţia admiterii în loja acestui oraş, închisă acelora care nu ocupau « o poziţie distinsă în societatea civilă »[11]. Tendinţa de segregaţie este evidentă în toate aceste grupări masonice ascunse sub denumirea de cenacluri literare, academii de provincie sau « muzee » de eruditi.

Ele erau expresia unei tendințe reformiste în virtutea căreia partea « gânditoare » a clasei dominante își afirma rolul de îndrumător cultural al națiunii. Noua elită, bazată pe avere și cultură, trebuia să ia locul clasei ale cărei privilegii se justificau doar prin naștere.[12]

Grupare de opoziție politică, ascunsă sub aparențele masonice ale unui cerc cultural, « Steaua României » fusese concepută de către marii boieri din Iași ca un cenaclu mai mult sau mai puțin secret, destinat convorbirilor politice cu somitățile locale ale burgheziei bogate, cu intelectualii de vază și cu câțiva funcționari atrași de perspectiva frecventării unui cerc din care altfel ar fi rămas excluși.

Aspectul public al acestei asociații era eminamente boieresc, după cum reese din compunerea comitetului noului ziar « politic, literar și comercial » scos de gruparea conservatoare dela Iași în toamna anului 1866, sub titlul de : « Constituțiunea ». Din comitetul de redacție făceau parte aproape toți membrii prezenți sau viitori ai lojei masonice: Iordache Beldiman (fost vornic, al cărui fiu George, masonul, era ginerele lui Petru Mavrogheni), Costache Negruzzi (scriitorul), Vasile Pogor, Constantin N. Sutzu, beizadea Grigore Sturdza, Constantin Sturdza Scheianu, Dimitrie Cozadini, Al.C. Mavrocordat, Alexandru Balș, Nicolae Alcaz, C. Cerchez-Cristodulo, Lascăr Ciurea, Iacob Negruzzi, Gheorghe Racoviță, Leon Negruzzi, Mihai Korne, Anton Lochman, Titu Maiorescu, avocatul Gheorghe Mârzescu, boierul fălticenean Văsescu și însfârșit Anghel Vally, ca gerant.

Ziarul politic, literar și comercial « Constituțiunea » își schimbă titlul la începutul anului următor spre a apare sub numele de « Gazeta de Iassi ». Interesantă este mențiunea făcută de « Constituțiunea » asupra locului unde se țineau întrunirile boierilor care îi asigurau apariția: salonul casei Alexandru Balș. Aceleași nume figurând în capul listei masonice, nu credem să greșim scriind că în aceeaș casă Balș (azi conservatorul de muzică) s'a constituit și « Steaua României ». « Gazeta de Iassi » conține prima polemică dusă de junimiști împotriva lui Hajdeu, sub forma unei lecții de aristocratism făcută de Petre Carp : « A vorbi de pergamentele sale este o deprindere de parvenit ». « Gazeta de Iassi » dispăru la 10 Decembrie 1867, puțin după apariția Convorbirilor Literare, spre a reapare după trei ani, la 1871, sub denumirea de « Gazeta Națională », iarăși ziar politic. Toată această activitate nu-i împiedică pe junimiști să susție că grupul lor nu avea caracter politic ; acelaș lucru îl afirmau toți inițiații « Stelei României ». Dece această insistență ?

Caracterul discret, conservator și « apolitic » al lojei dela Iași nu era întâmplător. La Paris, supraveghiați de guvern, Marele Orient și masoneria de rit scoțian nu pierdeau nicio ocazie spre a pretinde că nu se ocupau de politică ci doar de filantropie, de literatură și de serbări cu totul inofensive. Singura propagandă al cărei exercițiu fusese autorizat de către Napoleon al III-lea a fost propaganda religioasă împotriva iezuitismului. Masoneria se aruncă cu patimă în lupta

pentru libertatea de conștiință, împotriva obscurantismului anumitor școli confesionale catolice. Mișcarea luase amploare și încăpu pe mâinile partidelor politice interesate în slăbirea puterii bisericii catolice. Începută sub steagul raționalismului, continuată sub lozinca luptei contra dominației temporale a papei, mișcarea anticlericală ajunsese în jurul anului 1860 la violente manifestații anticatolice, uneori chiar anticreștine. Anumite loje masonice din Franța și Italia au jucat cu această ocazie un rol predominant.

Pe de altă parte, a doua jumătate a secolului al XIX-lea cunoscu începuturile mișcării iudaiste. Lupta dusă de comunitățile evreești, răspândite prin Europa, pentru câștigarea de drepturi civile și politice se desfășura, din motive lesne de înțeles, în condiții foarte diferite de aceea întreprinsă de alte națiuni. Francmasoneria, organizație ocultă, ramificată în lumea întreagă, așezată sub semnul toleranței naționale și religioase, deveni unul din obiectivele de căpetenie ale eforturilor de penetrație ale comunității israelite.[13] Numărul evreilor din lojele masonice se va înmulți în mod considerabil, prezența lor fiind înfățișată ca o garanție de umanism și toleranță ; mai mult, în virtutea unei teorii recente a acelor evrei amestecați în luptele revoluționare, națiunea evreească, cea mai oropsită dintre națiuni, era asimilată cu proletariatul mondial, cea mai oropsită, și deci cea mai revoluționară, dintre casele sociale. Adevărata democrație nu putea deci fi concepută înafara unui program politic menționând drepturile comunităților israelite din țara respectivă.

Un grup de personalități din capitala Franței, printre care Adolphe-Isaac Crémieux, avocat celebru și fost ministru al Justiției în guvernul dela 1848, întemeiaseră la 1860 « Alianța Israelită Universală ». Această organizație, internațională în toată puterea cuvântului, era sortită unui viitor plin de realizări. Primul articol al statutelor ei prevedea ca Alianța să lucreze peste tot pentru emanciparea și progresul moral al israeliților.

În Ianuarie 1863, lua ființă la București « Societatea de cultură Israelită » prezidată de doctorul Barasch, autor, printre alte lucrări, al unei broșuri tipărite în 1861 la Paris : « L'émancipation Israélite en Roumanie ». Societatea primi o scrisoare de încurajare din partea lui Baligot de Beyne, secretarul domnitorului, iar Doamna Elena Cuza asista la prima serbare dată de noua asociație.[14]

Avântul dat mișcării de emancipare a evreilor români se datora în mare măsură lui Baligot de Beyne, secretarul francez al lui Cuza. Baligot trăise o vreme la Constantinopol unde se aflase în strânsă legătură cu marele bancher evreu Camondo, viitor demnitar al Alianței Israelite și venerabil al lojei masonice instalată de Marele Orient în capitala otomană. Iată cum era văzută noua mișcare de către un evreu din București, Flügel, care-i scria lui Crémieux în vara anului 1864 :

« Le soleil de la civilisation moderne ne saurait pénétrer dans les contrées immenses de l'Orient sans avoir illuminé et réchauffé d'abord la petite Roumanie. Donc l'Alliance Israélite Universelle, qui a pour noble mission le progrès civil et politique du judaïsme oriental, doit prendre ce pays pour point de départ de ses efforts libérateurs ; car une fois mes compatriotes acquis au progrès, ils contribueront puissamment au progrès de leurs frères de Pologne et de Turquie, leurs voisins. » Cu alte cuvinte, dacă mari puteri ca Rusia şi Turcia nu puteau fi silite să acorde drepturi civile şi politice evreilor, acţiunea pentru emanciparea acestora trebuia începută în cadrul unei ţări mici.[15]

După o perioadă de activitate relativ discretă, şi încurajată de succesul obţinut, Alianţa Israelită lansa prin vocea lui Crémieux, la 15 Iulie 1863, un apel la solidaritate :

« Chers coréligionnaires, venez à moi, venez à nous. Envoyez-nous mille et mille adhérents ; constituez-vous en comités. ... Juifs de tous les états de l'Europe, juifs de l'Afrique, juifs de l'Amérique, juifs de tous les points de l'univers où notre religion a pénétré, comptez-vous et réunissez-vous par un lien fraternel au comité de Paris. ... Que notre nombre soit une puissance nouvelle. »

Apelul fu auzit şi la Bucureşti, de unde comitetul central al Alianţei Israelite primi o cerere de ajutor semnată de Societatea pentru Cultură Israelită. Alianţa Israelită publică imediat un manifest cerând emanciparea politică a tuturor evreilor din România şi descriind starea în care erau ţinuţi de legile acestei ţări. Cuza, dorind să evite polemici, ceru agentului său diplomatic la Paris să intre în legătură cu fruntaşii Alianţei Israelite.

Mesajele acesteia către Cuza nu sunt cunoscute. Fapt este că domnitorul se va arăta dispus să soluţioneze chestiunea în sensul dorit de Alianţa Israelită, în ciuda campaniei antisemite dusă de « Buciumul » lui Cezar Bolliac şi în ciuda reticenţelor manifestate de o serie de oameni politici dela Iaşi şi Bucureşti.

Alianţa Israelită începu să-şi consolideze poziţia în România. În luna Iulie 1864 luau naştere la Bucureşti loja masonică « Les Sages d'Héliopolis », precum şi primul comitet din România al Alianţei Israelite. Acest comitet, organizat prin grija Societăţii de Cultură a lui Barasch, trimise un apel evreilor din Iaşi, Botoşani, Craiova şi Galaţi, invitându-i să se afilieze la rândul lor Alianţei dela Paris. Astfel, spunea apelul redactat în limba franceză, « le parti progressiste de Roumanie gagnera en force, en dignité et en confiance ».[15 bis]

Apelul fu ascultat. La începutul lunii August se afla că fiul bancherului Haim Cahana din Iaşi, împreună cu alţi câţiva tineri, printre care unii creştini, fondaseră un cabinet de lectură destinat educaţiei junilor israeliţi dornici « să-şi formeze bunul gust şi să-şi înobileze sentimentele ». Prospectul acestui cabinet sublinia faptul

că « instituţia este foarte meritorie în ochii locuitorilor oraşului nostru, care s'au plâns de mai multe ori de lipsa de cărţi, şi care suferă neputând înainta odată cu secolul ».[16]

În Septembrie 1864 era creată « Uniunea Israeliţilor din Iaşi », transformată anul următor în comitet ieşan al Alianţei Israelite, la aceeaş dată cu apariţia, tot la Iaşi, a lojei «L'Etoile de Roumanie», a comitetului din Bârlad al Alianţei Israelite şi a lojei «Le Phare Hospitalier» dela Brăila. Din comitetul dela Iaşi făceau parte, sub preşedinţia bancherului Neuschotz, diferiţi alţi bancheri şi comercianţi, printre care Samuel Goldenthal, Jonas Byck, Michel Daniel şi fiul său Leon, fraţii Cahana, A. Pauker, etc.[17]

Chestiunea evreească fu adusă în faţa parlamentului, unde provocă discursuri aprinse şi contradictorii. Cuza însuşi, în mesajul adresat în 1864 Camerelor, le invitase să voteze în favoarea emancipării. În schimb, Alianţa Israelită îl susţinea pe domnitor în străinătate, unde campania dusă împotriva lui de Ion Ghica, I.C. Brătianu şi C.A. Rosetti devenea din ce în ce mai puternică. Majoritatea ziarelor influente din capitala Franţei luaseră poziţie împotriva lui Cuza. Singură l'Opinion Nationale îl apăra cu statornicie. Redactorul ei principal, Guéroult, fost consul al Franţei în Moldova, era membru al Alianţei Israelite.

Căderea lui Cuza însemnă deci pentru Alianţa Israelită o grea şi neaşteptată lovitură. Trebuiau luate măsuri rapide graţie cărora viitorul comunităţii evreeşti din România să nu fie compromis. Problema israelită din România preocupa în primul rând două personagii aflate la conducerea Alianţei, Crémieux şi ziaristul Armand Lévy. Lupta pe plan internaţional a lui Crémieux poate fi comparată cu aceea dusă de Kossuth şi de Mazzini, care şi ei au încercat (dar fără rezultat) să se folosească de masonerie. Succesele repurtate de perseverenţa şi de talentele diplomatice ale lui Crémieux au fost remarcabile. Nu acelaş lucru poate fi spus de Armand Lévy, eminenţă cenuşie a francmasoneriei europeene, partizan pasionat al celor mai intransigente şi utopice teze sioniste, şi participant al multora dintre comploturile politice ale veacului trecut. El intrase la 1847 în legătură cu Brătienii şi cu C.A. Rosetti, ajutându-i vreme de câţiva ani în greutăţile luptei pentru unirea Principatelor. Lévy rămăsese în legătură cu o serie de oameni politici români, dar de încredere reciprocă nu mai putea fi vorba : marile principii de cooperare internaţionalistă pentru liberarea popoarelor dăduseră greş în faţa aspiraţiilor divergente ale diferitelor curente naţionaliste.

După căderea lui Cuza, Armand Lévy îşi propuse serviciile lui Anastase Panu, venit la Paris în căutarea unui principe străin.[18] Guvernul provizoriu dela Bucureşti vroia un principe străin pentru a asigura stabilitatea politică a statului român, Alianţa Israelită urmărea emanciparea evreilor din Principate. Trebuia deci găsit un suveran bine dispus faţă de această idee, tolerant faţă de evrei, indiferent

față de cauza Papei, într'un cuvânt un suveran democrat. Membrii familiei de Saxa-Coburg, francmasoni notorii, răspundeau acestor condiții. Anastase Panu îl cunoscuse dealtfel personal pe prințul Ernest II de Saxa-Coburg, alături de care luase parte la reuniunile lojei masonice « Sincère Amitié », în 1860 ; așa se explică originea proclamării lui Filip de Saxa-Coburg, conte de Flandra, ca principe al României.

Înzestrați cu deosebite calități politice, principii de Saxa-Coburg, foarte bogați, erau deasemeni excelenți oameni de afaceri. O țară săracă era pentru ei o țară fără viitor. Tatăl contelui de Flandra, Leopold, înainte de a primi tronul Belgiei, refuzase tronul Greciei din acest motiv.[19] Acelaș motiv fu deci invocat de un alt grup care nu avea niciun interes în consolidarea statului român și care-și expedie în grabă emisarul spre a-l convinge pe Filip de Flandra să renunțe la tronul ce i se propunea. Este vorba de guvernul italian care susținea la Viena și la Paris un proiect în virtutea căruia Austria urma să cedeze Veneția Italiei anexând în schimb Principatele Dunărene. Guvernul austriac nefiind dispus să cedeze Veneția, sosirea unui Saxa-Coburg la București ar fi compromis definitiv planurile italiene. Deaceea regele Victor-Emanuel își trimise ginerele, Napoleon-Jérôme Bonaparte, să comunice contelui de Flandra un argument hotărîtor în favoarea renunțării la tronul ce i se propunea : « Sper că nu vă duceți în România ! Când cineva ca Dumneavoastră se bucură de un venit de 10.000 de livre, nu trebue să accepte o asemenea domnie. »[20]

Alianța Israelită își dădu seama că nu putea fi sigură de sprijinul noului guvern provizoriu dela București. Deși I.C. Brătianu și I. Bălăceanu îl asiguraseră pe Armand Lévy, în cursul ultimei lor șederi la Paris, că emanciparea evreilor era înscrisă în programul noii orânduiri din România, și deși C.A. Rosetti îi scrisese în același sens tot lui Armand Lévy, comitetul central al Alianței Israelite, întrunit la 12 Iunie 1866, recunoștea că nu exista vreo speranță atâta vreme cât autoritățile române vor subordona emanciparea unei naturalizări pe care nu erau dispuse s'o acorde. Înafară de aceasta, sosirea la București a lui Carol de Hohenzollern, cu totul străin față de masonerie, prezenta pentru Alianța Israelită alte două neajunsuri : catolic practicant, se putea presupune că el nu va fi partizanul convins al emancipării evreilor ; adus grație lui Brătianu, se putea iarăși presupune că ar fi susținut poziția partidului liberal. Trebuia deci găsit alt grup politic dispus să apere democrația și progresul social din România. Ca și în alte cazuri, Marele Orient fu ales pentru a patrona realizarea acestui obiectiv.

Cercetători evrei contemporani au arătat că Alianța Israelită și guvernul francez căzuseră la înțelegere spre a se sprijini reciproc în Europa răsăriteană și în Africa de Nord : Franța trebuia să ia apărarea comunităților israelite din regiunile menționate, în

timp ce aceleași comunități ar fi favorizat penetrația intereselor economice și politice ale Franței.[21]

Presa franceză începu o nouă campanie, îndreptată de data aceasta împotriva liberalilor dela București, acuzați de a practica concepțiile retrograde ale Evului Mediu. La începutul lunii Iulie 1866 sosea la București Crémieux. Deși la acea dată ilustrul avocat nu ocupa nici o funcțiune oficială, el fu întâmpinat cu deosebită atenție de către opoziția conservatoare ; președintele Camerei, Manolache Costaki-Epureanu, îl primi în fruntea a cincizeci de deputați conservatori. Părerile lor, raportate la Paris de către Crémieux, sunau în mod satisfăcător : « J'ai trouvé dans la Chambre, surtout parmi les hommes qu'on appelle aristocrates conservateurs, des hommes éclairés, à la hauteur de notre temps. » Argumentele folosite de Crémieux nu se bucurară însă de-o reacție unanim entuziastă : în focul discuției, avocatul folosise o frază puțin fericită, imediat relevată de adversarii emancipării : « La paresse est douce aux Roumains, comme à tous les peuples orientaux. Les Juifs, eux, ne connaissent pas la paresse ! » Camera fusese înconjurată de o mulțime de manifestanți strigând insulte antisemite, în timp ce două sinagogi bucureștene erau devastate. Crémieux se întoarse la Paris fără a fi obținut măsurile legale pe care le dorea ; o intervenție a sa pe lângă ministrul de externe al Franței rămase deasemeni fără rezultat. Celebrul avocat se văzu silit să exprime dorințe platonice în presa pariziană : « Puissions-nous bientôt, au lieu de deux alliances, l'une israélite, l'autre chrétienne, voir se former une sainte alliance dans tous les cœurs généreux, sans distinction de culte ! Que ce nouveau signal parte de la France, cette initiative est digne d'elle ! »[22]

În realitate, semnalul demn de Franța era deja dat, ba chiar transmis personal de către Crémieux. Inițiativa Alianței Israelite, nefiind sortită să devină de domeniu public, rămase apanajul unui cerc restrâns de inițiați : consolidarea lojei ieșene « L'Etoile de Roumanie » era contemporană cu vizita în România a neobositului Crémieux, după cum contemporane cu aceeași vizită erau 31 de noi comitete ale Alianței Israelite Universale, înființate în diferite orașe și târguri românești.[23]

Privită din unghiul intereselor Alianței Israelite, loja dela Iași nu se deosebea în mod fundamental de celelalte surori ale ei născute între 1864 și 1871 în România, sub același patronaj ocult.[24] Toate aceste loje cuprindeau boieri conservatori opuși partidului liberal, negustori evrei favorabili progresului, și diferite personagii de origină străină, presupuse a fi indiferente față de politica naționalistă oficială. Privită însă dintr'un punct de vedere retrospectiv, al istoriei culturii românești, loja dela Iași prezintă o trăsătură foarte specială: aceia care o întemeiaseră, Iorgu Sutzu (mai ales), Maiorescu, Pogor, considerau masoneria ca fiind moștenitoarea conceptului societăților secrete din epoca iluminismului și Restaurației; acest concept spunea

că puterea politică, spre a fi efectivă, trebuia înconjurată de secret, dirijată de o elită ocultă, ascunsă sub aparențele unei asociații filantropice, literare sau filozofice. Această elită nu exista, atunci, decât la Iași; în celelalte orașe, nici chiar la București, nu se aflau nici destui boieri cu preocupări cărturărești, și nici destui intelectuali cu un vast orizont cultural, spre a putea forma un grup comparabil cu acela din care s'a întrupat Junimea. Evident, ar fi riscat să afirmăm că Junimea nu s'ar fi putut constitui fără concursul de împrejurări politice relatat mai sus ; se știe că principalii junimiști de mai târziu căutau încă din 1864 să înjghebeze un ciclu de conferințe ; caracterul organizat al asociației se datorește însă structurilor instalate de Alianța Israelită, care a jucat rolul unui catalizator. Odată cristalizată, « Steaua României » s'a metamorfozat într'o grupare a cărei orientare a fost cu totul diferită față de ceeace ar fi dorit să vadă Crémieux și Armand Lévy. Fapt este totuși că originile Junimii nu se pierd în noaptea timpurilor, așa cum se repeta la fiecare banchet, spre a nu se pomeni de Alianța Israelită și de Marele Orient.

Caracterul masonico-politic al lojei junimiste deveni și mai evident după decretarea, din partea guvernului Brătianu, a faimoaselor circulare împotriva vagabonzilor străini, la 24 Aprilie—5 Mai 1867. Circularele erau răspunsul României la o notă transmisă în Februarie de către Poartă care cerea măsuri energice împotriva bandelor înarmate de « vagabonzi » trecând clandestin Dunărea, venind din Rusia, în ajutorul comitetelor naționale bulgărești. Guvernul Brătianu dădu satisfacție puterii suzerane, dar transformă operația prin aplicarea ei la ansamblul teritoriului român. Se pare că intenția guvernului nu era atât să stârnească persecuții rasiale, cât să creeze o diversiune menită să slăbească poziția partidei separatiste din Moldova și mai ales să atragă grupul Bărnuțiu în orbita partidului liberal.

Dintre străinii desemnați să devină obiectul unor măsuri polițienești, evreii erau prin numărul lor și cei mai expuși. Consulul francez, aflat prin forța lucrurilor alături de ei în campania care se pregătea, scria guvernului său : « Depuis un siècle il est arrivé en Moldavie une quantité effrayante de Juifs de Galicie et de Russie. Iassy n'en compte pas moins de 50.000 sur une population de 80.00 habitants. (...) Tout est aujourd'hui entre leurs mains. (...) Dans les villes, ils sont devenus propriétaires de presque tous les immeubles. Et si la législation leur permettait d'acquérir des biens ruraux, tout le sol de la Moldavie passerait en peu d'années entre leurs mains. Eux seuls possèdent aujourd'hui des capitaux disponibles et ne les prêtent qu'à des intérêts de 18 à 30 % par an et encore sur gages hypothécaires. Tout ceci explique l'envie et les craintes qu'ils inspirent. »[25]

Circularele Brătianu nu vorbeau de evrei, ci de « vagabonzii străini» care trebuiau expulzați din România. Aflat în fața unor grave dificultăți economice, guvernul liberal nu vroia să acorde cetățenia română unor fugari fără domiciliu, fără meserie productivă și ne-

cunoscători ai limbii țării. Circularele erau declarația de război lansată de burghezia română, condusă de partidul liberal, pe cale de a smulge puterea politică din mâinile boierimii, împotriva burgheziei evreești, deținătoarea capitalului financiar. Consulul francez constata aceasta dela început: «Par suite de l'esprit de spéculation et d'activité qui caractérisent les israélites, par suite des défauts traditionnels des Roumains de rechercher comme unique carrière, celle des fonctions publiques, défaut qui les a éloignés des fonctions industrielles et commerciales qu'ils dédaignent, il est arrivé que la plupart des petites industries, en Moldavie surtout, ainsi que tout le commerce, tant extérieur qu'intérieur, sont exercés presqu'exclusivement par des Juifs. De plus, les maisons de banque existant dans le pays appartiennent toutes à des israélites. (...) Il s'en suit que les capitaux du pays vont se placer entre les mains des Juifs, et qu'aucune affaire ne peut se conclure que par leur intermédiaire. De là, chez les uns, un sentiment d'envie et d'animosité, peu justifiable au point de vue de la morale, et chez les autres une crainte, peut-être sincère, quoique peu fondée, de voir les israélites se constituer en véritable puissance en Roumanie.

« Aussi n'est-ce pas à la partie pauvre et misérable de la population israélite qu'on en veut réellement (...) mais c'est contre les commerçants riches que l'on veut agir, c'est à eux que l'on veut refuser aujourd'hui tous les droits civils afin d'arriver à les expulser du pays et à les ruiner. »

Speriat de consecințele posibile ale circularelor, consulul francez, foarte ostil față de guvernul « roșu » dela București, intră în legătură cu reprezentanții ieșeni ai conservatismului și liberalismului «moderat », Pogor, Maiorescu, Alexandru Mavrocordat. Consulul se duse apoi să ceară explicații prefectului de poliție (« roșu ») al Iașilor. Acesta minimiză măsurile proiectate : « on fera sortir de la ville quelques Juifs sous bonne escorte, et quelques jours après ils y rentreront. »[26] Realitatea se dovedi cu totul alta. Lăsând executarea circularelor la discreția polițailor locali, guvernul autorizase nenumărate abuzuri de putere. « Les agents subalternes se livrent à la chasse aux Juifs, ...l'on n'arrête que ceux qui peuvent racheter leur liberté. »

Campania antisemită stârni o puternică luare de poziție împotriva partidului liberal. La 29 Mai 1867 domnitorul primea o petiție cerând apărarea drepturilor populației israelite din Moldova. Petiția purta peste 600 de semnături, în fruntea cărora se aflau numele lui Manolache Costaki-Epureanu și al unei serii de personagii aparținând « Stelei României » : Pogor, Nicolae Mavrocordat, Constantin Sturdza, Petre Palladi, Constantin Sutzu, P.P. Carp, Lascăr Ciure, etc.

Bancherii Neuschotz, Daniel, Salomon Cahana părăsiră Iașii spre a cere sprijinul Alianței Israelite și a lua parte la reuniunea comitetului central al acesteia. Pe urmele lor sosi la Paris Emile Picot, secretarul domnitorului Carol, purtător al unui mesaj liniștitor al acestuia către Crémieux. Mesajul nu convinse pe nimeni, cu atât mai mult cu cât

ştirile venite din Moldova arătau că excesele antisemite persistau. Petiţia înaintată de Alianţa Israelită împăratului francezilor primi un răspuns favorabil, dar care nu promitea măsuri efective împotriva guvernului român : « Vous pouvez compter sur la sollicitude de l'Empereur. »[27]

În toamna aceluiaş an Brătianu veni şi el la Paris, unde-l întâlnea pe Armand Lévy. Pertractările dintre ei nu dădură niciun rezultat şi polemica dintre guvernul român şi Alianţa Israelită se înteţi, fiecare din cele două părţi acuzând-o pe cealaltă de rea credinţă în prezentarea faptelor.[28]

Marele Orient încercă atunci un alt mod de acţiune. Trecând peste capul primului ministru, Iorgu Sutzu se adresă domnitorului Carol spre a-i propune să devină mason, şi totodată şeful francmasoneriei române depinzând de Marele Orient. Beizadeaua declară că statutele interziceau în mod imperativ amestecul masonilor în controversele politice şi religioase, lojele fiind asociaţii pur filantropice. Totuşi, adaugă Iorgu Sutzu, « la francmaçonnerie serait à même, par une action lente mais sûre, de fournir à Votre Altesse les moyens de réunir un jour les éléments épars de la nation roumaine existant dans les contrées limitrophes. »[29]

Propunerea nu numai că rămase fără succes, dar Carol, scrie Maiorescu, « n'a avut altceva mai grabnic de făcut decât să trădeze întreaga afacere ministrului său Brătianu ». Domnitorul primi vizita consulului britanic Green, neliniştit de zvonurile cu privire la persecuţiile evreilor şi curios să afle ce măsuri se vor lua în legătură cu adresa de protest a notabilităţilor ieşene. Carol se strădui să minimizeze întreaga afacere: adresa, spuse el consulului, «era opera partidei boiereşti, care face opoziţie sistematică guvernului său liberal. »[30] Brătianu socoti cu drept cuvânt că ofensiva masonică împotriva sa era inspirată din străinătate şi luă măsuri împotriva lojelor compuse mai cu seamă de elemente neromâneşti. Astfel fu interzisă loja dela Brăila, ai cărei membri erau aproape toţi negustori greci sau evrei. Protestele francmasonilor brăileni trimise Marelui Orient la Paris rămaseră zadarnice, deşi aceştia se mirau cum Brătianu, francmason, se putea deda la represalii împotriva lojelor din România.[31] Ori, dacă Brătianu fusese într'adevăr francmason în tinereţe, el rupsese demult cu Marele Orient deîndată ce-şi dăduse seama că organizaţia masonică servea de instrument unei politici pe care autorităţile române nu o puteau controla.

Câteva luni mai târziu Crémieux devenea aproape concomitent preşedintele Alianţei Israelite Universale şi Marele Comandor al francmasoneriei de rit scoţian. Lojele dela Iaşi, Botoşani şi Roman, aşezate de Iorgu Sutzu, din motive doctrinale, sub obedienţa ritului de Memfis, trebuiră să-şi revizuiască statutele. Se ştie că loja « Sincère Amitié » dela Paris trecuse printr'o criză provocată de membri disidenţi, care erau partizanii, tocmai, ai ritului de Memfis. Noua lojă

creată de ei, « Amitié Parfaite », se călăuzea după principiile acestui rit. Între timp ritul de Memfis fusese supus la diferite presiuni şi recunoscuse, cu jumătate de inimă, autoritatea Marelui Orient. Acesta ceru deci la 1867 lojelor moldoveneşti să renunţe la orice legătură cu ritul eretic. Lojele solicitate urmară recomandarea lui Crémieux, declarând că aderează la ritul scoţian sub obedienţa directă şi unică a Marelui Orient.

La 1868 « Steaua României » luase proporţii respectabile şi putea fi inaugurată cu solemnitate. Ceremonia « instalării » avu loc în ziua de 21 August în faţa unui fel de plenipotenţiar al Marelui Orient, negustorul francez Auguste Carence, figură tulbure de aventurier de care se ferea Iorgu Sutzu şi care petrecu ani îndelungaţi în România făcând comerţ, printre altele, cu diplome masonice. Discursurile inaugurale fură rostite de Carence, de Iorgu Sutzu, de negustorul francez Gally şi însfârşit de Pogor.

Faptul că ritul scoţian de care depindea loja ieşeană era dirijat de preşedintele Alianţei Israelite Universale fu trecut sub tăcere. Prezenţa consulului francez putea să dea impresia că « Steaua României » se bucura de sprijinul guvernului dela Paris. Se poate presupune că dacă personalităţile conservatoare ar fi ştiut toate că peste adunarea lor se profila umbra lui Crémieux, nu şi-ar fi dat adeziunea cu atâta uşurinţă.

Discursul lui Pogor, cel mai interesant, începu printr'o largă descriere istorică menită să dezvălue auditorului solemnitatea clipei pe care o trăia:

« L'origine de la francmaçonnerie se perd dans la nuit des temps.[32] Les rites, les épreuves que nous pratiquons et subissons aujourd'hui sont la continuation des anciens mystères qui prirent naissance dans l'Inde, ce berceau du genre humain. Nul spectacle plus touchant, plus grandiose, que cette chaîne fraternelle non interrompue, qui commence en Asie, avec ses sociétés naissantes, traverse tant de siècles, tant de vicissitudes, pour arriver jusqu'à nous, pour nous transmettre encore un rayon sacré de cet amour immense dont jadis fut embrasé le cœur du divin Brahma ! »

După ce vorbi de teoriile lui Michelet asupra vechilor religii indiene, Pogor pomeni « l'Egypte, terre sombre et mystérieuse qui semble avoir plus travaillé pour la mort que pour la vie. La maçonnerie y fit des progrès immenses. » Pogor vorbi apoi de misterele Greciei antice şi de regele Salomon care, iniţiat la Memfis, transportase adevărul masonic pe pământul Iudeei. Oratorul exclama în încheere: «Remercions le Grand Architecte de l'Univers de nous avoir fait les dépositaires de la science maçonnique, rendons-nous dignes de posséder ce trésor... Ainsi nous aurons bien mérité de la francmaçonnerie, bien mérité de la patrie roumaine au sein de laquelle la plupart d'entre nous ont reçu le jour ! »

Deşi nimeni nu menţionase emanciparea evreilor, noii membri ai lojei dela Iaşi se ocupau îndeaproape de această chestiune. Vorbind la Iaşi, dar mai ales în cadrul dezbaterilor parlamentare din capitală, Maiorescu, Petre Carp, Pogor atacară campania de persecuţie a străinilor din România, făcându-se astfel apărătorii umanitarismului, ai toleranţei şi ai adevăratului liberalism.[33] Alianţa Israelită făcuse totuşi un calcul greşit încercând să creeze o simbioză de interese între boierimea moldoveană, clasă care aborda ultima fază a existenţei ei politice, şi între iudaismul universalist, mişcare ce nici măcar nu-şi atinsese, atunci, primele obiective.

Marea boierime conservatoare găsise oportună campania dusă de Crémieux împotriva lui Brătianu. Pe de altă parte, datorită crizei economice, a unei foarte proaste administrări a moşiilor, şi mai ales datorită unui trai luxos, cu totul inadecvat faţă de evoluţia lucrurilor, familiile boiereşti luau, una după alta, calea ruinei. Istoria boierimii moldovene din a doua jumătate a veacului trecut este aceea a unui dezastru economic. În nenumărate cazuri moşiile, casele din Iaşi, recoltele chiar pe mai mulţi ani, erau amanetate ; de cele mai multe ori, creditorii erau cămătarii şi bancherii evrei.

Crémieux spera, nu fără logică, într'un schimb de servicii reciproce : boierii vor beneficia de facilităţi de plată din partea creditorilor, pentru a se revanşa făcând campanie în favoarea emancipării evreilor. Departe de a fi iluzorie, ideea fusese deja experimentată cu succes în Apus ; cu douăzeci de ani mai înainte, Marx, duşmanul capitalului şi deci al evreilor capitalişti, scrisese în « Chestiunea evreească » : evreii s'au emancipat devenind stăpânii pieţii financiare.

Avântul luat de mulţimea de proiecte economice născute după Unirea Principatelor antrenase participarea multora dintre boierii conservatori. Aplicarea proiectelor fără cooperarea capitalului israelit era lucru anevoios. Deaceea găsim în multe cazuri numele lui Petru Mavrogheni şi al lui Emanoil Costaki-Epureanu alături de acel al marilor bancheri din Iaşi. Iacob Negruzzi şi Dimitrie Cozadini se aflau împreună cu Neuschotz la conducerea societăţii de credit «România». Un alt junimist, Constantin N. Sutzu, ca asociat al bancherilor Byck din Iaşi şi Oppeheimer din Francfurt, va fi ţinta multor atacuri după izbucnirea scandalului Strousberg. Tot el, finanţat de Byck, va publica în 1879 la Leipzig o broşură asupra chestiunii israelite din România. Asemenea asocieri vremelnice nu constituiau totuşi regula ; omul politic român cumpărat de marea finanţă străină nu aparţinea partidului boieresc, ci acelui liberal.

Cu toate că proasta stare financiară a multor boieri îi făcea vulnerabili faţă de anumite compromisuri, tagma boierească dela Iaşi era prea convinsă de superioritatea ei spre a se lăsa plasată la remorca lui Crémieux. În Moldova mai existau încă multe latifundii, târguri şi chiar oraşe stăpânite de membrii clanului conservator. Junimea însăşi, prin Pogor, Ianov şi C.N. Sutzu controla direct administraţia a două foarte mari averi: Epitropia moşiilor spitalului Sf. Spiridon din Iaşi şi aceea a Institutului agronomic Başotă dela Pomârla.[34] Aplicarea ideii lui Crémieux se adeveri imposibilă. Nepăsătoare faţă de propriul ei destin, boierimea nu concepea posibilitatea dispariţiei averilor şi privilegiilor seculare de care se bucura. Indiferentă faţă de problemele iudaismului, gruparea conservatoare dela Iaşi nu dovedi perseverenţă luând apărarea unei comunităţi pentru care nu resimţea nicio afinitate. Sentimentele altruiste dispărură deîndată ce demagogia deveni punctul comun al articolelor din «Românul», din «Buciumul», al discursurilor grupului Bărnuţiu şi al tuturor acelora care prezentau boierimea drept o clasă ce se pregătea să trădeze interesele româneşti spre beneficiul evreilor. Relaţiile dintre boieri şi cămătari păstrară vechiul făgaş, acel al aranjamentelor între patru ochi şi al protecţiilor, dar dela caz la caz.

Consulul francez din Iaşi, ale cărui rapoarte conţin sumedenie de amănunte asupra felului în care protipendada moldoveană îşi pregătea propria ruină, nu-şi putea ascunde uimirea în faţa traiului nesocotit al acesteia: « Vienne, avec le mois de Juillet, la saison des vacances, alors tout moldave qui se respecte n'a plus qu'une préoccupation, abandonner la ville et voyager. C'est de tradition. S'il est riche, il réunit, je ne dirai pas ses économies, on n'en fait pas dans ce pays, mais les quelques centaines de ducats qu'un usurier juif lui aura avancés sur le revenu futur de sa terre ; il a soin d'annoncer bien haut son départ pour l'étranger, ainsi le veut le bon ton, puis il prend son vol vers l'occident. Il ne reparaîtra qu'au bout de trois ou quatre mois, lorsqu'il se sera promené à travers les principales villes d'eaux de France et d'Allemagne.

(...) Ne peut-il se donner le luxe coûteux d'un semblable voyage, il se retirera dans sa terre, ou dans celle d'un de ses amis, voire même, au pis aller, dans une vigne des environs de Iassy. Il s'y ennuyera certainement beaucoup, (...) mais il ne sera pas dit qu'il soit resté en ville pendant l'été. »[35]

Etica de clasă nu permitea acestor oameni să fie economi. Banul era făcut spre a fi cheltuit şi a dovedi influenţa socială. Creditorii n'aveau decât să aştepte. Ce era un cămătar pe lângă urmaşii vechilor boieri?

Iată dece acumularea constantă a datoriilor accentua an de an dependenţa debitorilor faţă de reprezentanţii ieşeni ai Alianţei Israelite, fără ca totuşi chestiunea emancipării să facă vreun progres.

Un exemplu ales printre membrii cenaclului masonico-junimist ilustrează perfect această mentalitate. La 1865 murea la Iaşi Emanoil Hrisoverghi, fratele poetului, şi urmaş al unui vechiu neam fanariot. Răposatul lăsa un testament patetic, din care reeşea că atât averea sa cât şi aceea a soţiei sale erau ipotecate la ultima limită şi urmărite de creditori.[36] O moşie era amanetată la cămătarul Simon Şaraga, cealaltă la bancherul Leiba Cahana. Invocând prietenia ce-l legase

de un sfert de veac de Petru Mavrogheni și de beizadea Iorgu Sutzu, defunctul îi ruga « ca oameni de onoare și gentilomi » să ia legătură cu Leiba Cahana și să găsească un mijloc « de împăcăciune în care nici dumnealui să fie păgubaș, dar nici familia mea să rămâie de tot săracă ».

Moșiile boierului ruinat nu putură fi răscumpărate. Fiica sa se căsători cu Constantin Cazimir, magistratul junimist dela « Steaua României ». Soții Cazimir muriră săraci fără a fi putut renunța la un fel de viață depășind mijloacele de care dispuneau. Le fel muri și prietenul lor Pogor, moștenitor al unei frumoase averi, repede pierdută fără a putea acoperi toate datoriile proprietarului ei.

În alte cazuri, atitudinea unor membri ai lojei dela Iași va lua calea antisemitismului. Contele George Cimara era un alter ego al lui Maiorescu, avocat de mare talent, posesor al unei vaste culturi, străin și el de Moldova ca unul născut în Grecia și crescut în Italia și Franța. Om de mentalitate apuseană, el observase cauzele care măcinau starea boierimii și se credea îndreptățit să joace rolul de mentor al societății în care intrase prin căsătoria sa cu fata hatmanului Teodor Balș. Hatmanul proprietar odată a nu mai puțin de douăsprezece moșii, murise la 1867 lăsând o singură moșie, Darabanii, și aceasta pe cale de a fi scoasă la mezat pentru datorii.

Cimara ilustrează observația pertinentă făcută de un istoric literar, și anume că junimismul a fost o tentativă de a prelungi la nesfârșit forța socială a moșierimii.[37] În fața modului aberant după care fusese administrată și pierdută averea socrului său, Cimara se hotărîse să pună capăt metodelor orientale folosite de vechilii Darabanilor în relațiile lor cu populația evreească din localitate.

Aflat în prima linie a fluxului de refugiați evrei emigrând în Moldova, așezat la răscrucea drumurilor la granița cu Bucovina și Basarabia, târgul dela Darabani era sediul a douăsprezece iarmaroace în fiecare an. Înlesnirile făcute de răposatul hatman, câștigul tras dela taberile de cărăuși, mulțimea cirezilor de vite trecând spre a fi exportate în Austria, făcuseră din Darabani un centru comercial prevăzut cu dugheni și hanuri ai căror beneficiari erau în exclusivitate evrei. Biserica târgului, înconjurată cu vremea de opt sinagogi, « chema la rugăciune pe creștinii care n'o mai aud ».[38] Jumătate din populația Darabanilor ajunsese a fi evreească. Contractul semnat încă din 1839, și care prevedea plata unei taxe anuale de folosire a dughenilor, nu mai era respectat, negustorii înțelegându-se cu vechilii hatmanului pentru a le plăti acestora, pe sub mână, sume mai mici.

Cimara preluând personal administrarea moșiei începu o lungă serie de procese atât cu negustorii evrei cât și cu foștii vechili ai socrului său. Procesele neaducând niciun rezultat, Cimara se folosi de neînțelegerile dintre negustorii târgului și țăranii dimprejur. La 1877 avură loc la Darabani primele mari turburări antisemite din România, folosite puțin după aceea de către Crémieux în fața congresului dela

Berlin spre a combate politica de independență susținută de Brătianu.

La acea dată, ruptura dintre gruparea junimistă și Alianța Israelită era lucru consacrat. Falimentul fraudulos al bancherului Leiba Cahana care fugise la 1870 la Viena luând cu el capitalurile depuse în grija sa compromisese renumele celorlalte case comerciale evreești.[39] Cauza emancipării pierduse apoi o altă fracțiune a sprijinitorilor ei români după ce Crémieux, devenit ministru al justiției în guvernul francez dela 1871 emisese decretul purtându-i numele, care acorda cetățenia franceză evreilor din Algeria, nu însă și arabilor. Se vedea astfel cum un grup minoritar ce reclama toleranța generală aplica discriminarea deîndată ce dispunea de mijloace guvernamentale. Alianța Israelită, universalistă prin definiție, dovedea astfel un egoism egal cu al celorlaltor partide naționaliste.

Însfârșit, după congresul dela Berlin, când evreii obținură indigenatul român, conflictul dintre Junimea și bancherii ieșeni devenise de domeniu public. Dispunând acum față de datornicii lor de drepturi egale în fața legii, creditorii evrei cerură restituirea grabnică a sumelor uneori colosale avansate de ei familiilor boierești. După doar câțiva ani dela proclamarea independenței României, un mare număr de moșii schimbaseră de proprietar și aparțineau marilor bancheri din Iași.[40] Într'unul din cazuri, litigiul fu adus în fața parlamentului și discutat pe plan național. O doamnă din Iași, populară în înalta societate pentru că dădea recepții și organiza concerte, și populară printre țăranii moșiei deoarece (caz probabil unic) le plătea ocazional impozitele către stat, se văzu și ea somată să-și achite datoriile. Fiind vorba de persoane bine cunoscute, ziarele anunțau diferitele faze ale procedurii: « Doamna Esmeralda Mavrocordat își scapă moșia Ștefănești de sub urmărirea bancherilor Mihel Daniel, Agatstein și Neuschotz ». Chestiunea era încă departe de a fi soluționată, când bancherul Neuschotz ceru în 1882 cetățenia română. El fusese până atunci supus austriac, obținuse titlul de baron dela Viena, iar dela Washington numirea de consul al Statelor-Unite la Iași. Junimea se ridică împotriva cererii lui Neuschotz și Iacob Negruzzi îl califică la Senat drept cel mai sângeros cămătar al Moldovei, ca unul ce obținuse dela doamna Mavrocordat o dobândă de 36 % pentru amânarea scadențelor de plată. « Nu vă grăbiți, domnilor, cu indigenarea, » exclamă Negruzzi, « căci toate moșiile mari din Ungaria sunt în mâinile cămătarilor evrei. »[41]

Junimea fiind acum adversara împământenirii evreilor, partidul liberal trecu de partea acestora: Neuschotz primi cetățenia română grație unui discurs al lui Kogălniceanu, iar moșia doamnei Mavrocordat sfârși prin a fi vândută la mezat. Iată unele din motivele care explică afirmația, destul de vagă, din amintirile lui Negruzzi, despre schimbările survenite la junimiștii cei « cu vederi largi și liberale » asupra chestiunii evreești.[42]

Remarcabilă rămâne însă constatarea faptului că în decursul acestei evoluții, întru totul comparabilă cu aceea intervenită anterior în relațiile dintre Brătianu și Armand Lévy, nici junimiștii și nici bancherii evrei nu au pronunțat vreodată numele Marelui Orient sub al cărui patronaj ei se apropiaseră odinioară în cadrul unei efemere alianțe. Chiar și după ce Alianța Israelită și Junimea se lepădaseră una de cealaltă, ele respectară jurământul masonic.

Junimea n'a vrut să recunoască amprenta lui Crémieux care a stat la baza organizării ei; tot așa ea nu a vrut să admită că spiritul ei cuprindea un notabil element grecesc. Din paginile care preced se vede cu ușurință că doamna Mavrocordat, ca și beizadea Iorgu Sutzu, Petru Mavrogheni, familia Hrisoverghi sau contele Cimara purtau nume grecești, ca mulți dintre membrii « Stelei României » și ai Junimii. Acesta era motivul pentru care grupul Bărnuțiu le arunca în față termenul de fanarioți, înțeles ca oprobriu, trecut în vocabularul discursurilor politice și întors mai târziu de către Eminescu, din partea Junimii, la adresa liberalilor cu nume grecesc. Iacob Negruzzi va simți nevoia să includă fanariotismul printre noțiunile de care trebuia spălată reputația Junimii. Masoneria, devenită organizație politică, pretindea a nu face politică. Boierii dela Junimea se apărau și ei de afirmația de a face politică, deși acesta fusese motivul constituirii lor în grup reprezentând o anumită luare de poziție. Negruzzi scrie chiar că Junimii îi lipsea « cu desăvârșire » orice organizare exterioară, dar nu spune că Marele Orient nu opera decât prin organizații ascunse. Tot Negruzzi precizează că termenul de fanariot nu mai corespundea realității, el fiind o invenție demagogică a grupului Bărnuțiu. Rămășițele fanarioților, lămurește memorialistul, erau de mult contopite cu românii;[43] iar atunci când îl menționează pe junimistul Caragiani, Negruzzi nu uită să adaoge că este vorba de un român din Macedonia, nu cumva consonanța grecească să dea de bănuit.

Cum se explică atunci marele număr de nume grecești, la Junimea ca și la « Steaua României »? Una din eroinele războiului de independență al Greciei, ca și medicul personal al sultanului, la 1886, purtau numele de Mavrogheni. Amândoi erau verii primari ai junimistului și omului politic român Petru Mavrogheni. Ministrul plenipotențiar al Greciei la Petersburg, ca și soția profesorului atenian Paparigopoulo, autorul unei monumentale istorii a civilizației elenice, aveau un frate la Iași, care era beizadeaua Iorgu Sutzu, amestecat îndeaproape în toate treburile lojei masonice. Neamurile fanariote nu erau decât în unele cazuri demult contopite cu românii; în alte cazuri, asimilarea era foarte recentă și parțială, în multe altele ea nu se făcuse deloc.

Răspunzătoare până la 1821 de legăturile politice ale Porții cu celelalte puteri europeene, familiile fanariote păstraseră și după această dată mentalitatea unei caste ale cărei privilegii se datorau în primul rând inteligenței. Gândirea lor depășea cu mult orizontul țărilor mici

unde se adăpostiseră după 1821. Fanarioții nu erau bine văzuți în România, dar nici în Grecia, unde erau considerați drept cosmopoliți pe care elenismul militant nu putea pune temei: ei aveau prea multe rude deținând chiar și la 1860 funcții importante în politica și diplomația României, Greciei, și, lucru grav, a Turciei.

Mulți se stabiliseră în România pentru că doar acolo existau moșii grație cărora puteau duce un trai larg, prielnic studiului și plăcerilor sociale, departe de apăsătoarea supraveghere turcească și de agitația mercantilistă a Greciei moderne. Oameni subțiri, dar fără rădăcini solide în România, ei se interesau de cultură, dar nu de cultura românească, neconstituită după părerea lor și departe de a putea fi asemuită cu regina culturilor, cea grecească, ai cărei reprezentanți ei se mândreau a fi.

Fanarioții călătoriseră, cunoscuseră figuri ilustre ale literaturii și politicii din marile orașe ale continentului, și aveau o viziune mai cuprinzătoare a faptului cultural din Europa. Mulți străini au remarcat că fanarioților li se datora rafinamentul bizantin al păturii culte din România; tot ei au moderat pedantismul care pândea pe mulți dintre « doctorii » dela Junimea a căror formație era rodul universităților germane.

Purtători de idei, și în aceasta constă însemnătatea lor în istoria culturii române, fanarioții au introdus iluminismul în Principate. Tot ei, înainte de a dispărea, au adus la Iași iluminismul masonic. Aspectul definitiv, stilul românesc al Junimii, a fost însă dat de români cu iubire de țară, Pogor, Maiorescu, Negruzzi, pentru care prioritatea consta în constituirea unei culturi demne de a figura alături de celelalte culturi ale Europei.

Apariția la 1867 a Convorbirilor Literare dovedește că spiritul cosmopolit al Marelui Orient nu a putut influența dezvoltarea conștiinței naționale. Aparențele literare luau întâietatea asupra esenței masonice și Junimea adopta calea națională urmată înaintea ei, în alte împrejurări, de « Jeune France » și « Giovine Italia », societăți secrete liberale pe care masoneria încercase în zadar să le manipuleze.

«Steaua României», dacă n'a fost cu adevărat o societate secretă, conspirativă, a rămas înconjurată de secret mai bine de un veac, lăsând astfel nelămurite originile tenebroase ale Junimii.

S'a văzut că inițierile de noi membri la « Steaua României » se opriseră în cursul anului 1869; Armand Lévy, venit atunci la Iași spre a examina la fața locului starea chestiunii evreești, se convinsese că masoneria ieșană nu-i putea fi de niciun ajutor. « Steaua României » se destrămă, dând naștere la patru alte grupări, reflectând fiecare preocupări specifice, dar păstrând legătura între ele.

Cea mai însemnată dintre cele patru urmașe ale Stelei României, Junimea, se formase datorită boierilor și profesorilor ce crezuseră a face parte dintr'o organizație ocultă patronată de Napoleon al III-lea. Realitatea se dovedise alta, căci riturile masonice, inspirate în mare

parte de Cabala ebraică, precum și directivele lui Crémieux cereau masonilor ieșeni să facă profesii de credință puțin conforme cu adevăratele lor opinii. Cerc masonic al unei capitale în declin, «Steaua României» apăru drept un excelent remediu contra plictisului. După un succes de curiozitate, formulele cabalistice ale Marelui Orient, originile apocrife ale ritului de Memfis, încetară de a mai interesa. Omida masonică, crescută departe de ochii grupului Bărnuțiu și de acei ai prefectului de poliție, se prefăcu curând în fluture literar. Junimiștii nu erau oameni care să-și piardă vremea în adunări secrete. « Complotul masonic » își transportă ședințele în salonul lui Pogor și se dedică propășirii culturii românești.

Evreii cu stare se regrupară în mijlocul altei loje masonice, « Paix et Union», ai cărei membri erau toți israeliți, cu excepția venerabilului, mai întâi un pictor grec, apoi un ofițer de jandarmi român. Spre deosebire de « Steaua României », noua lojă se bucura de un local propriu, pe strada Săulescu, și întreținea o corespondență regulată cu Marele Orient.[44]

Boierii atrași de politică și nu de literatură aruncară bazele altei grupări, aripa junimistă a partidului conservator, condusă de Petru Mavrogheni, P.P. Carp și beizadea Grigore Sturdza.

Însfârșit, boierii dornici de întruniri mondene, de curse de cai și de partide de vânătoare se adunară în jurul beizadelei Iorgu Sutzu care întemeia la 1875 Jockey-clubul din Iași, cerc exclusivist compus după omonimele sale din Paris și Londra.[45]

La 1876, părăsită demult de trei sferturi din acei care o întemeiaseră, Steaua României nu mai era decât umbra aceleia cunoscute zece ani mai înainte. Leon Negruzzi și bancherul Daniel rămăseseră singurii membri marcanți în mijlocul a câtorva funcționari obscuri. Lojă fără rost, formă fără fond.

Unele din principiile Marelui Orient nu se pierdură totuși. Obligația Junimii de a se întruni odată pe săptămână a fost o moștenire a statutelor masonice, după cum masonică a fost atitudinea filantropică adoptată de junimiștii cu dare de mână față de studenții meritorii lipsiți de mijloace. Tot masonică a fost « democrația » ostentativă în virtutea căreia beizadelele consimțeau să se așeze alături de oameni de rând spre a discuta diferite teme la ordinea zilei, fixate iarăși de programul ceremonialului masonic. Un alt element preluat din ritualul Marelui Orient au fost banchetele anuale. Se știe însă ce formă au luat acestea după aclimatizarea pe malul Bahluiului. Ritualul ezoteric importat la 1866 devenise pentru junimiști prilej de glume și de zgomotoasă veselie:

« Sus în curțile din Memfis unde'n săli lumină luce,
Ei petrec în vin și chiot orice noapte până'n zori! »

ANEXE

Prezentăm în continuare două texte fără legătură directă cu evenimentele care au dat naștere Junimii. Ele aduc însă precizări interesante cu privire la starea de spirit a două personagii care au jucat un rol important la crearea lojei masonice dela Iași: Alexandru Balș și Armand Lévy.

I

În anii imediat următori Unirii, boierimea moldoveană era încă destul de numeroasă spre a putea fi considerată ca un grup social cu o mentalitate omogenă. Alexandru Balș, unul dintre prietenii cei mai apropiați ai lui Maiorescu, nu a atras până acum atenția istoricilor Junimii. Așa cum s'a văzut, în casa lui s'a format comitetul de redacție al ziarului anti-liberal «Constituțiunea», concomitent cu primul nucleu al lojei «Etoile de Roumanie».

El era fiul fostului mare logofăt și stâlp al Moldovei Alecu Balș, dela care primea, la 17 Martie 1864, târgul Adjud, șapte moșii așezate în ținutul Putnei, și alte trei în județul Tecuci, spre a le stăpâni, spunea actul de donație, «din neam în neam».[46] Puțin mai târziu, Alexandru Balș va mai moșteni dela părintele său latifundiul dela Broșteni, compus din 34.000 de hectare așezate dealungul văii Bistriței și la poalele Ceahlăului.[47] Om cumpătat, despre care contemporanii nu au vorbit decât cu stimă, dar administrator mediocru, Alexandru Balș nu mai poseda în 1894, anul morții sale, niciun fel de avere. Cazul său este destul de tipic spre a merita o mențiune, în măsura în care comportarea sa economică ilustrează cazul unui întreg grup social.

Educat în occident sub supravegherea unui profesor elvețian, mentalitatea lui Alexandru Balș era cu totul deosebită de acea a marii boierimi din vremurile fanariote sau regulamentare, acaparatoare de ocini și fără prea multe scrupule atunci când era vorba să cucerească sau să mențină poziții politice. Educația liberală, influența romantismului aristocratic, făcuseră ca Alexandru Balș să renunțe la multe din ideile și privilegiile puțin egalitare, dar eficace, care făcuseră până atunci forța morală și socială a boierimii.

Faptul de a vedea cârma țării ajunsă pe mâna oamenilor noi adunați în jurul partidului liberal, perspectiva de a vedea moșiile strămoșești încăpând ca valoare comercială pe mâna străinilor (și nu numai a evreilor: cumpărătorul de mai târziu al latifundiului dela Broșteni va fi Carol I în persoană), lăsaseră o seamă de boieri moldoveni cu sentimentul de a fi rămas oameni fără rost. Ei erau lipsiți și

de privilegii, și de moșii — deci de simbolurile puterii, și de publicul format până atunci de țărani, și de însăși cadrul în mijlocul căruia protipendada desfășurase spectacolul unei vieți fără griji: mutarea capitalei dăduse Iașilor o lovitură de moarte.

Iată dece o serie de oameni aflați în disponibilitate, dezgustați de politică pentrucă erau dezgustați de vremurile noi, găsiră deosebit de atrăgătoare ideea lui Maiorescu și a lui Iacob Negruzzi de a face operă utilă contribuind la dezvoltarea culturii românești.

Cele câteva rânduri pe care le reproducem mai jos au fost adresate de fiul marelui logofăt Alecu Balș beizadelei Nicolae Sutzu, economistul. Ele înfățișează cum nu se poate mai bine starea de spirit a unei întregi fracțiuni a marii boierimi moldovene, martoră lucidă și neputincioasă a propriei ei dezintegrări sociale.

«Agiud, 22 mars 1868.

(...) Je regrette plus que jamais d'avoir accepté le mandat de député, parce que je ne suis pas fait pour cela, et puis à mon avis, la représentation nationale actuelle est aussi funeste au pays que le ministère. Je suis parti de Bucarest complètement découragé, et je doute fort qu'un avenir heureux sourit à notre pays. La lie, la vase intellectuelle monte et envahit tout et sous des dehors de patriotisme, de liberté, de progrès, se trouvent les passions haineuses, mobiles qui font agir. Tout ce monde, loin de s'occuper des affaires sérieuses du pays et de chercher à améliorer l'état des finances, ne fait guère que se chamailler indignement, et des budgets et des lois absurdes vont être votées, si elles ne le sont déjà, pour le malheur du pays.

Il ne faut jamais désespérer, dit-on ; pour ma part, je n'espère rien, je suis pessimiste, et peut-être cela tient-il aussi à ce que j'ai beaucoup trop espéré de l'arrivée du prince Charles dans le pays...»[48]

II

Armand Lévy a jucat un rol prea important în istoria României moderne pentru ca orice informație nouă privindu-l să nu fie primită cu interes. Asupra sa au apărut în 1970 două biografii serioase, una la Varșovia, foarte elogioasă, semnată de Jerzy Boreisza-Goldberg, cealaltă, defavorabilă, la Paris, în cadrul colecției dirijate de Jean Maintron «Dictionnaire biographique du mouvement ouvrier français».

Amestecat în frământările Primei Internaționale, apoi în acelea ale Comunei din Paris, Armand Lévy trăia, după 1871, exilat la Roma. Lipsit de orice sprijin în afară de acel foarte relativ al câtorva masoni italieni, Lévy încercă să reintre în circuitul negocierilor internaționale făcându-i curte lui Crémieux. Acesta însă, prudent, dădea răspunsuri evazive sugestiilor pline de riscuri ale corespondentului său. Una din propunerile cu privire la mecanismele de acțiune ale masoneriei sunt

ilustrate printr'o scrisoare trimisă la 31 August 1879 din Roma, de către Armand Lévy lui Crémieux. Acesta intervenise pe diferite căi pe lângă reprezentanții puterilor occidentale aflați la Congresul dela Berlin cerându-le să nu recunoască independența României atâta vreme cât nu va fi legiferată la București emanciparea evreilor. Spre a opri amestecul Alianței Israelite în afacerile României, Carol I hotărîse înființarea unei masonerii autocefale, Marele Orient al României. Noua organizație urma să fie condusă de Teodor Rosetti (reprezentând boierimea junimistă), de generalul Davila (reprezentând partidul liberal) și de secretarul francez al regelui, Basset. Armand Lévy încercă să pareze sugerându-i lui Crémieux crearea unei noi rețele masonice bazată pe societățile de Sion, grupări pur filantropice, fără nicio caracteristică politică, înființate în România de către bogătașul evreu baronul Hirsch, cu scopul de înlesni emigrația în Palestina. Baronul Hirsch nu colabora cu Crémieux și nu se sprijinea decât în foarte mică măsură pe Alianța Israelită. Scrisoarea lui Armand Lévy arată limpede cum acest conspirator impenitent contribuia la nașterea complicațiilor între diferitele grupări evreești, pe de-o parte, și între comunitatea israelită și autoritățile române, pe de alta:

« Il a écrit au Grand Orient d'ici que rien ne peut empêcher la création du Grand Orient de Roumanie, qui flatte l'esprit d'indépendance des Roumains, et est dans la nature des choses. Il me semble que le seul moyen que nous ayons pour empêcher un grand mal est de provoquer, au moyen des sociétés de Sion, la formation d'une quantité de loges, principalement de rite écossais ancien et accepté, partie à l'obédience du Grand Orient d'Italie, et partie à l'obédience du Suprême Conseil de France. Et ce, en faisant que, dans chaque groupe de Sion, une dizaine de membres, sans cesser d'appartenir à Sion, constituent une loge maçonnique, en appelant à eux ceux des chrétiens qui seraient disposés à y entrer. Ce serait le moyen de créer en Roumanie un rite écossais puissant, qui resterait indépendant, qui serait un foyer d'égalité israélito-chrétienne et qui obligerait le Grand Orient de Roumanie à se constituer comme celui d'Italie avec la liberté des rites.»[49]

NOTE

1) Arhiva Marelui Orient al Franței, confiscată la 1940 de trupele hitleriste, poate astăzi fi consultată la Biblioteca Națională din Paris.

2) Bibl. Nat., f.m. 601, loge « La Sincère Amitié » de Paris.

3) Carl Bröcker « Die Freimaurerlogen Deutschlands von 1737 bis 1893 » Berlin 1894 p. 104. Ernest II de Saxa-Coburg-Gotha declarase la 1857 : Dato-

riile unui suveran sunt acelea ale unui mason. Lojele sunt deasupra statului, deasupra bisericii. Suveranii sunt francmasoni prin naştere.

4) Ventura şi Diamandy locuiau rue de l'Ouest no. 22, tot acolo unde cu douăzeci de ani mai înainte, locuiseră alţi doi tineri francmasoni români : Ion Brătianu şi C.A. Rosetti.

Prinţul George Sutzu, care a jucat un rol însemnat în istoria secretă a Junimii, era cunoscut la Iaşi sub denumirea de beizadea Iorgu Sutzu. Se născuse la Constantinopol în 1817, ca fiu al domnitorului eterist Mihail Sutzu şi al domniţei Roxana Caragea. Va muri la moşia sa Sasca de lângă Iaşi în anul 1875. Dintr'un necrolog sumar publicat de « Curierul » la 28 Septembrie 1875, se poate afla doar că el întreţinea o herghelie de cai arabi şi englezeşti, că a introdus la Iaşi cursele de cai şi că a fost organizatorul Jockey-clubului din fosta capitală a Moldovei.

5) Bibl. Nat. f. m. 114, loge « L'Amitié Parfaite » de Paris.

6) idem f.m. 862, loge « L'Etoile de Roumanie » de Iassy.

7) Limita între mica boierime cu idei liberale, anti-nobiliare, şi între « ciocoii noi » cu pretenţii boiereşti este lucru greu de definit. Selecţia arbitrară făcută aci între boieri şi celelalte categorii este totuşi justificată de exemplul istoricilor literari care s'au ocupat de Junimea. Călinescu vorbeşte în Istoria Literaturii Române de opera Junimii, care a fost « chemarea la creaţie a ţăranilor de către aristocraţi ». Z. Ornea vorbeşte de moşierime. (Junimismul nu s'a deosebit de ceeace se numeşte moşierimea liberală.) După părerea noastră, termenul de aristocraţie, occidentalizant, nu reflectă în mod fericit starea socială, orientală, din Principatele Dunărene. Pe de altă parte, termenul de moşierime, potrivit economiei politice care studiază relaţiile de producţie, nu se poate aplica în cadrul istoriei ideilor, unde nuanţele îşi au importanţa lor. Mulţi mari boieri dela Junimea nu mai erau moşieri, pentrucă scăpătaseră. Iacob Negruzzi, P.P. Carp erau moşieri. Ce-i deosebeşte atunci de Dinu Păturică ?

8) Iacob Negruzzi « Amintiri din Junimea » p. 250.

9) Min. des Aff. Etr., Paris, corresp. polit., rapports des consuls, Iassy, 10 Janv. 1868.

10) Renato Soriga « Settecento massonizzante », Pavia, 1920.

11) Daniel Ligou « La francmaçonnerie française au XVIIIe siècle ». L'Information Historique, 1964 No. 3 pp. 98-110.

12) Albert Soboul « La francmaçonnerie et la Révolution Française » — Jean Servier « Utopie et francmaçonnerie » în « Annales Historiques de la Révolution Française », no. 167, Juillet-Sept. 1969, p. 376 passim, p. 411 passim.

13) Jacob Katz « Jews and freemasonry in Europe 1723-1939. » Harv. Univ. 1970.

14) « Les Archives Israélites » 1863 p. 23-26, 342, 383.

15) Biblioteca Alianţei Israelite (Paris), mss. « Roumanie » I.C.1. Ideea lui Flügel se apropie mult de o declaraţie făcută la 1852 de Armand Lévy marelui rabin dela Constantinopol: « Simt că se apropie vremea reîntoarcerii evreilor la Ierusalim. » — « Pe ce semne vă bizuiţi? » se mirase rabinul. — « Prăbuşirea iminentă a autorităţii papale, agonia prezentă a Turciei şi ruina Rusiei.» Citat după J. Boresza « Armand Lévy... » Varşovia 1970.

15 bis) Bulletin de l'Alliance Israélite (Paris), 1864 p. 712.

16) idem p. 658.

17) idem pp. 794-796.

18) Olimpiu Boitoş « Contribuţii la istoria misiunii lui Anastase Panu în Apus ». Cluj 1935.

19) Honoré de Balzac « Une séance de l'hôtel Bullion », œuvres vol. 39 (edit. Conard) p. 188. « Prinţul de Saxa-Coburg, bogat prin naştere, vroia să-şi păstreze cele cincisprezece milioane. Iată dece a refuzat sceptrul Greciei, ţară unde un senior al insulei Hidra, înzestrat cu o sabie vitează şi cu cel mai mândru curaj, n'are deseori cu ce se încălţa. »

20) E. de Kératry « Mourad V », Paris, 1878 p. 333.

21) Zosa Szajkovski « The schools of the Alliance Israélite », Historia Judaica XXII (1960) p. 3-19.

22) « Protestation contre l'intolérance : deux lettres de Monsieur Crémieux ». » Le Siècle, 28 juillet, 7 août 1866.

23) la Adjud, Bacău, Bârlad, Buhuşi, Botoşani, Brăila, Dorohoi, Focşani, Fălticeni, Galaţi, Giurgiu, Herţa, Hârlău, Huşi, Leova, Mihăileni, Moineşti, Tg. Neamţ, Piatra-Neamţ, Ploeşti, Podul-Iloaiei, Rădăuţi, Râmnicul-Sărat, Roman, Turnu-Severin, Ştefăneşti, Sulița, Tg. Frumos, Tg. Ocna şi Vaslui.

24) Lojele masonice întemeiate după 1865 sunt următoarele : « Les Disciples de la Vérité », la Roman în 1866 ; « La Couronne d'Etienne le Grand », la Botoşani în 1867 ; « La Concorde », la Ploieşti în 1869 ; « L'Union », la Craiova în 1870 ; « La Couronne de Michel le Brave », la Piteşti în 1871.

25) M.A.E. Paris, corr. polit., rapp. des consuls, Iassy, 20 juill. 1867.

26) idem, 22 mai 1867.

27) Bulletin de l'Alliance Israélite 1867 1er trimestre, p. 15 ; idem, 2e trim. p. 1-6.

28) Negocierile dintre Brătianu şi Alianţa Israelită în N. Leven « Cinquante ans d'histoire. L'Alliance Israélite Universelle », Paris 1910, vol. II, pp. 122-146.

29) M.A.E., rapp. des consuls, Iassy, 7 févr. 1868.

30) Titu Maiorescu « Insemnări zilnice » vol. I, Buc. Socec f.d. p. 146-148.

31) Bibl. Nat., Paris, f.m. 859 loge « Le Phare Hospitalier » de Braila.

32) Tot astfel se pronunţa şi prima frază a fiecărui discurs de banchet anual al Junimii: « Originea Junimii se pierde în noaptea timpurilor ». Expresia devenise consacrată şi provoca de fiecare dată mare veselie.

33) Z. Ornea « Junimismul », Bucureşti 1966 p. 33-34.

34) Un oraş întreg, cu moşia dimprejur, Vasluiul, era încă în posesia polcovnicesei Elena Şubin,sora fostului Domn Grigore Ghika ; târgul Herţa aparţinea familiei Cazimir, orăşelul Buhuşi lui Alexandru Exarhu, târgul Paşcani lui Nicolae Rosetti-Roznovanu.

35) M.A.E., rapp. des consuls, Iassy, 1 déc. 1873.

36) « Progresul », foaea publicaţiunilor oficiale de resortul Curţii de Apel din Iaşi, 1 Martie 1865.

37) Z. Ornea, op. cit. p. 36.

38) I. Ionescu dela Brad « Agricultura Română în judeţul Dorohoi », p. 56-57.

39) « Dreptatea » (Iaşi) 16 Julie 1870.

40) Ziarul ieşan « Curierul » publica la 23 August 1884 o « Listă de moşiile cumpărate în Moldova de către israeliţi de când li s'a conferit împământenirea » (1878). De aci se vede că bancherul Leon Daniel cumpărase moşiile Ionăşeni (Botoşani), 1000 de fălci, 12 000 de galbeni şi Bădeni (Iaşi), 3 800 de fălci, 15 000 de galbeni, dela Alexandru Balş ; moşia Ţibucani (Neamţ), 3000 de fălci, 10 000 de galbeni, dela Iorgu Sturdza ; moşia Buznea (Iaşi) dela Matei Gane, 1 300 de fălci, 28 000 de galbeni ; fraţii Weisengrun deveniseră proprietari la Tăcuta (Vaslui), 2 000 de fălci cumpărate cu 40 000 de galbeni dela Iancu Sturdza, la Ţigănaşi (Iaşi), 2 200 de fălci cumpărate cu 40 000 de galbeni dela Grigore Carp, la Bogdăneşti (Bacău), 2 500 fălci plătite 500 000 de franci francezi lui Lascăr Bogdan, la Şoldăneşti (Suceava), 580 de fălci plătite 22 000 de galbeni postelnicesei Ralu Forăscu născută Başotă, şi la Holboca (Iaşi), cumpărată dela Elena Başotă, soţia cneazului rus Jorj Cantacuzino.

Bancherul Theiler cumpărase cu 40 000 de galbeni moşia Moineşti (1 500 de fălci) dela Dumitru Mavrocordat, şi, cu 600 000 de franci francezi, moşia Solonţ a beizadelei Constantin Sturdza, ambele în judeţul Bacău. În judeţul Dorohoi bancherul Costiner cumpărase Baloşenii, 870 de fălci pentru 30 000 de galbeni dela Iancu Boldur-Lăţescu ; bancherul Mihel Juster cumpărase lângă

Iaşi moşia Căneşti, plătită 22 000 de galbeni familiei Gane ; însfârşit, târgul şi moşia Sascut, vândute la mezat spre a plăti datoriile vornicului Constantin Ceaur-Aslan, deveniseră proprietatea bancherului Mendel Poener.

41) Dezbaterile Senatului, 4 Dec. 1882.

42) Iacob Negruzzi, op. cit. p. 185.

43) idem, p. 20.

44) Bibl. Nat., Paris, f.m. 152, loge « Paix et Union » de Iassy.

45) Acest cerc reunea înalta societate a Iaşului. Printre numele membrilor săi figurează aproape toţi boierii membri ai Stelei României, precum şi o mulţime de junimişti. Lista numelor în Rudolf Sutzu « Iaşii de odinioară » vol. II, Iaşi, 1928, p. 445.

46) « Progresul », Foaia Publicaţiilor Oficiale ale Curţii de Apel din Iaşi, 6 Apr. 1864.

47) A. Popovici şi G.T. Kirileanu « Descrierea moşiei regale Broşteni » Buc. 1906.

48) Bibl. Centr. de Stat, Bucureşti, fond Saint-Georges, LXIII I-3, mapa Nic. Sutzu.

49) Bibl. de l'Alliance Israélite, Paris, mss Italie, I.D.2-1068.

ETHOS

redactori : ioan cușa și virgil ierunca

1

1973

PARIS